

Addicions a l'obra de l'arquitecte Vicente Gascó i del mestre pedrapiquer Diego Cubillas: Begís, Vila-real, Gaibiel, Navaixes i Oriola

Joan Damià Bautista i Garcia

Diputació de Castelló

jdamiabgarcia@gmail.com

Al professor Joaquín Bérchez

RESUM

Al si de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i de la de San Fernando de Madrid es mouran els mestres d'obres Vicente Gascó i Diego Cubillas, a través sobretot del seu nomenament com a acadèmics, de la seua pertinença als òrgans de decisió i a la constant presentació de projectes per a la seua aprovació per part d'aquestes entitats. Gascó ja gaudeix de diversos estudis que han posat en valor la seua figura com a peça clau de l'academicisme valencià. Diego Cubillas no ha tingut tanta fortuna i, tanmateix, s'erigeix com una interessant representació d'aquell grup de mestres d'obres de formació gremial que assumirà els postulats academicistes, conservant sempre certs trets que l'uneixen al tarannà propi de l'arquitectura vernacle. Ara adjudiquem tant a l'u com a l'altre diverses construccions que fins ara eren anònimes.

Paraules clau: Vicente Gascó / Diego Cubillas / Reial Acadèmia de Sant Carles / Real Academia de San Fernando / Arquitectura academicista.

ABSTRACT

The masters builders Vicente Gascó and Diego Cubillas will move to the heart of the Royal Academy of Fine Arts of San Carlos and San Fernando of Madrid, mainly through their appointment as academics, their membership of the decision-making bodies and the constant presentation of projects for approval by these entities. Gascó already enjoys several studies that have highlighted his figure as a key piece of Valencian academicism. Diego Cubillas has not had as much fortune and, nevertheless, stands as an interesting representation of that group of tradesmen who will assume the academic postulates, always preserving certain traits that unite him to the temperament proper to the vernacular architecture. Now we attribute to both the one and the other various constructions that until now were anonymous.

Keywords: Vicente Gascó / Diego Cubillas / Royal Academy of San Carlos / Royal Academy of San Fernando / Academic architecture.

Les dues últimes dècades del segle XVIII seran d'una intensa activitat edilícia a les comarques septentrionals del País Valencià. Una vegada superat a poc a poc el desastre que va suposar per al territori valencià la derrota en la guerra de Successió i la consegüent pèrdua dels furs, s'observa un cert ressorgiment de l'economia, gràcies en part a la introducció de noves produccions com ara la seda. D'altra banda la presència a la cort d'una certa noblesa i burgesia il·lustrades propiciaran algunes millores en infraestructures públiques i la reforma o nova edificació d'alguns temples. La millora dels camins que portaven de València a Barcelona i a Saragossa, amb la millora o nova construcció dels elements que acompanyen aquestes infraestructures viàries, van vindre a optimitzar les sempre actives comunicacions i el trànsit de mercaderies.

En aquest marc general s'inscriurà l'intent de creació d'una reial acadèmia de belles arts a València el 1753, sota el nom de Santa Bàrbara. Aquesta primera acadèmia va durar només set anys, si bé en 1765 es va crear la que seria Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, que ha arribat fins a l'actualitat. La seua existència va ser decisiva en l'àmbit arquitectònic, ja que a partir de 1768 i fins a 1846 tindrà la facultat

d'expedir els títols d'arquitecte i de mestre d'obres i a partir de 1789 i fins a 1860 la de revisar i aprovar els projectes d'obres públiques a tot el territori valencià, a través de la seua Junta de Comissió d'Arquitectura. Això li permetrà exercir el seu poder i influència en la introducció de nous corrents estètics, pràctiques edificatòries i metodologia d'aprenentatge.

L'ARQUITECTE VICENTE GASCÓ MASSOT (VALÈNCIA II DE MARÇ DE 1734-6 DE JULIOL 1802)

No és moment d'atendre en profunditat l'obra d'aquest arquitecte valencià a qui en l'obituari que li va dedicar la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles es definia com l'artífex de la reforma de l'arquitectura a València, però sí d'emmarcar-lo en el seu adequat context històric i subratllar el decisiu paper que va tindre, a més, en el context geogràfic de les comarques del nord del País Valencià¹. La seua tasca s'inscriu de ple en el marc de la preocupació per les obres públiques i la renovació d'infraestructures que asseguraren el progrés econòmic i de la societat en general, que viu Espanya durant els regnats de Ferran VI, Carles III i Carles IV. Aquests reis propiciaran la presència a la cort de personatges il·lustrats i el naixement d'un cert clima de liberalitat que permetrà l'acció política d'aquells, a imitació del que succeïa a França des de feia un segle.

El seu paper en la renovació de l'arquitectura valenciana en clau acadèmica, a través de la seua pertinença i la febril activitat al si de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, serà transcendental i constituirà un punt de no retorn enfront dels gremis i la pràctica arquitectònica anterior². De fet, juntament amb Gilabert, serà director d'arquitectura i formarà part de la Junta de la Comissió d'Arquitectura de l'Acadèmia des del mateix moment del seu

¹ En aquest sentit resulta imprescindible la consulta de BÉRCHEZ, Joaquín: *Arquitectura y Academicismo*. València, Edicions Alfons el Magnànim, 1987.

² L'estudi més complet, tot i que incomprensiblement inèdit, sobre la vida i obra de l'arquitecte Gascó segueix sent el de JANINI DE LA CUESTA, A.: *Las trazas y la obra del arquitecto Vicente Gascó*, Tesi doctoral. València, Universitat de València, 1993.

establiment, junt amb Gilabert, Vicente Marzo, Joaquín Martínez, el marquès de Valera i Mariano Ferrer.

Com a responsable de les obres empreses amb els fons de propis no sols emprendre la construcció d'edificis i estructures viàries, sinó també la reforma o construcció d'infraestructures més modestes que donaren servei a les poblacions valencianes en qüestions bàsiques com ara l'abastiment d'aliments o l'aigua, amb una gran capacitat de treball. Va fer plànols per a esglésies, entre les quals destaquen la del Temple (1761), Ribarroja (1781), Albuixech (1783), Sorita (1784), Benassal (1790), Vilafermosa (1792), Sedaví (1794) i la remodelació de la Catedral de Sogorb (1791-1795); cases de la vila com les de Gandia, Sagunt, Nules i Vila-real, palaus privats com el de Jura Real o el palau Reial de València; però també, com hem dit, per a forns, carnisseries i tavernes³.

L'AQUÈDUCE DE BEGÍS

Aquesta obra d'enginyeria, coneguda popularment com "aquèduce dels Arcs", va tindre en el seu origen una longitud de 82 metres i una altura aproximada d'uns 6. Tenia al principi set arcs de mig punt, separats per tallamars angulars de perfil triangular encimbellats per piràmides unides en l'ampit separant cada arc dels que

estan cara al corrent del riu. En la part posterior els tallamars tenen perfil quadrat i només se situen cada dos arcs. Els materials són carreus de pedra ben treballada en el perfil dels arcs i les seues bases i en els dels tallamars, mentres que la resta està feta de pedres sense desbastar unides amb argamassa.

La seua missió seria salvar el desnivell del tossal que existeix entre la font dels Cloticos i la població de Begís. S'ha especulat sobre la datació d'aquest aquèduce, atribuint-li de vegades un origen romà⁴. Últimament s'ha dit si era del segle XVI⁵. En realitat aquesta obra va ser autoritzada en sessió de la Comissió d'Arquitectura de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles corresponent al dia 4 de juliol de 1791⁶ i els seus plànols són obra de l'arquitecte Vicente Gascó. Com en la mateixa sessió s'aproven els plànols per a "la extensión y elevación de la Catedral de Segorbe" suposem que es va aprofitar la presència d'aqueste arquitecte a la comarca de l'Alt Palància per a encarregar-li aquesta infraestructura⁷. Alhora no podem oblidar que hi ha un altre motiu per a ubicar Gascó en aquesta comarca, ja que l'any 1791 es va iniciar també la carretera de València a Saragossa, el projecte de la qual se li va encomanar. De tota manera la seua carta de presentació a la comarca va ser la construcció del quarter de Sogorb, començat el 1788⁸.

3 FAUS LOZANO, J.: *El Temple de Valencia*. Valencia, ed. Mari Montañana, 1981; ALBA PAGÁN, E.: "Entre la corte y Valencia: la querella artística en la Iglesia de Santa María del Temple de Valencia" (*Actes del Congrés L'Orde de Montesa i Sant Jordi d'Alfama*). València, 2019, pp. 181-212; TORMO GARRIDO, R.: *La iglesia del Temple de Valencia. Levantamiento y estudio patológico*. València, Universitat Politècnica de València, 2020; JARABÚ CLEMENTE, E. i CALATAYUD CASES, J.V.: *Ribarroja del Turia a través de su historia IV. La iglesia en Ribarroja, datos para su historia*. Ribarroja, Ajuntament de Ribarroja, 2001, pp. 109-131; BAUTISTA I GARCIA, J.D.: "Arquitectura de l'academicisme a Vila-real", en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 64 (1988) 109-148; "La huella de Vicente Gascó en l'Horta (I i II)", en *Diario Levante*, 22 i 23/5/2015, ed. digital, s/p.; ARCINIEGA GARCÍA, L.: Construcciones, usos y visiones del Palacio del Real de Valencia bajo los Austrias, en *Ars Longa*, 14-15 (2005) 129-164.

4 ARASA GIL, F.: *La romanización del Alto Palancia según la epigrafía*. Sogorb, Ajuntament de Sogorb, 1991, p. 39. L'autor fa un resum de les diverses opinions al respecte.

5 HINOJOSA MONTALVO, J.R.: *Bejís. Una mirada histórica*. Castelló, Diputació Provincial de Castelló, 2021, pp. 278-281. L'autor cita una publicació de la Conselleria de Cultura (Comunitat Valenciana News) en la qual s'arriba a atribuir la construcció a Pedro de Cubas.

6 Doc. IV

7 BÉRCHEZ, J.: *Op. cit.*, 2001.

8 SANCHIS DEUSA, C.: "La carretera de Aragón (Sagunt-Teruel) 1791-1862", en *Cuadernos de Geografía*, 67/68 (2000) 167-189; GUERRERO CAROT, F.J.: "La Casa Cuartel de Segorbe (1788-1792)", en *Penyagolosa*, 4 (1985) 23-25; PALOMAR MACIÁN, V.; LOZANO PÉREZ, L.: "Nuevos datos sobre la casa cuartel de Segorbe", en *Boletín del Instituto de Cultura del Alto Palancia*, 28 (2022) 47-76.

En el marc d'aquesta carretera de Saragossa, cap a l'any 1792 Cavanilles va veure que estava construint-se el pont d'Estivella. Obra documentada de Gascó guarda amb l'aqüeducte de Begís evidents paral·lelismes formals, encara que els seus arcs de mig punt són més estilitzats per la prolongació de les bases en altura. No tan paregut i utilitzant arcs rebaixats en compte dels de mig punt és el pont entre Massanassa i Catarroja, fet per Gascó cap a 1767 per a salvar el barranc de Xiva en el marc de la reforma de la carretera València-Madrid. Ambdós ponts han experimentat en dates relativament recents violentes intervencions que han deteriorat la seua estètica i impedeixen la seua adequada contemplació. Altres ponts de Gascó que podrien presentar paral·lelismes amb l'obra de Begís eren els que va dissenyar en 1786 per a la ciutat de Xàtiva, i que salvaven el riu Montesa i el barranc "dels Carnissers", dels quals només ens han arribat els plànols, destruïdes quasi per complet les edificacions i que posseïen igualment estrictes arcs de mig punt⁹. Per a aquesta mateixa ciutat de Xàtiva Gascó va presentar l'any 1798 la seua proposta per a la séquia Santa que conduïa l'aigua potable a la ciutat. Contràriament a allò que s'ha ideat per a Begís, ací Gascó va proposar un sífó subterrani, encara que sense descartar, segons diu en el seu informe, adoptar altres solucions, com la de les arcades. En cas d'haver-s'hi optat per aquesta segona solució és probable que Gascó hagués reproduït l'aqüeducte de Begís, si fa no fa.

Dit açó i establida l'autoria de Gascó, cal fixar-nos que el document diu que quan ell intervé ja n'hi ha unes obres en marxa, les quals replantejarà i reconduirà. De moment ignorem qui va ser el mestre d'obres que les va iniciar i

de qui va ser la iniciativa. En tot cas no podem descartar la possibilitat que fora el mateix Gascó, qui, després d'un temps aturades les obres, les reprenguera, elaborant nous plànols i un projecte actualitzat, com solia passar en aquests casos.

Durant molt de temps aquest aqüeducte va experimentar un abandó immerescut i en la postguerra, ja perduda la seua primitiva funció, es van suprimir dos dels arcs per a permetre el pas dels vehicles pesants que circulaven per la carretera que porta a l'aldea d'Arteas, sent reutilitzats alguns dels seus carreus en alguns ampits, parets de corrals contigus i en la font de l'abeurador que hi ha tot just al costat, mentres que la resta per fortuna va quedar escampada per la contornada coberta de vegetació. L'Ajuntament de Begís va demanar l'any 1955 la seua restauració a fi d'evitar la imminent pèrdua. Malgrat la lògica de la proposta res es va fer. Tampoc la seua declaració com a Monument Histórico-artístic per Reial decret 1648/83, publicat en el BOE amb data 18 de juny de 1983, va suscitar posteriors actuacions. L'any 1993 es va produir el previsible ensorrament del mur que sostenia un dels arcs. Malgrat l'alarmant situació la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana va tardar encara uns vuit anys, més o menys, a emprendre el procés de restauració i setze a concloure'l. Fig. 1

EL MESTRE PEDRAPIQUER DIEGO CUBILLAS (VALÈNCIA?, CAP AL 1720 -VALÈNCIA, 26 MARÇ 1802)

Són escasses les notícies que tenim d'aquest interessant arquitecte, que va desenvolupar la seua activitat fonamentalment en la segona meitat del segle XVIII¹⁰. Desconeixem el seu lloc de naixement, però és possible que nasquera a

⁹ PASCUAL MONTELL, V.G.: "L'arquitecte Vicent Gascó i l'obra pública a San Felipe/Xàtiva (1780 -1800)", en *Anuari d'Arquitectura i Societat, revista de reprop*, 1 (2021) 170-196.

¹⁰ Referències al seu treball en el púlpit de l'església de Santa Caterina en PINGARRÓN SECO, F.: "Algunos documentos sobre las reformas tardobarrocas de las iglesias de san Andrés, santa Catalina y san Martín en Valencia a mediados del siglo XVIII", en *Saitabi*, 47 (1997) 327-363. Treballs a la Catedral de Murcia, a la capella del beat Andreu Hibernó, BELDA NAVARRO, C.: "Arte y fiesta en Murcia con motivo de la beatificación de Andrés Hibernón (1791-1793)", en *Carthaginensis*, 2 (1986) 279-300. Inspecció

Fig. 1.-Aqüeducte de Begís. Fotografia: Clotxa Produccions Audiovisuals.

la ciutat de València o els seus voltants. El documentalment provat és que va rebre el títol de mestre en el gremi de pedrapiquers de València i va començar la seua activitat professional cap a l'any 1741, segons afirma en la seua sol·licitud d'entrada a l'Academia de San Fernando¹¹, de la qual va ser nomenat acadèmic supernumerari el 1768. Cal tindre en compte que Cubillas estarà protegit per Miguel de Múzquiz y Goyeneche (Elvetea, 1719-Palacio del Pardo, 1785), qui jugarà un paper transcendental en el govern de

Carles III com a secretari d'Hisenda i Guerra entre 1765 i 1785¹².

De moment la primera vegada que tenim documentada l'activitat edilícia de Cubillas és gràcies a la seua intervenció en les obres del palau i església de l'Orde del Temple a València (1761-1770). En aquest procés constructiu, impulsat per la monarquia, va actuar segurament com a home de confiança de la casa reial al costat de Vicente Gascó i Antonio García, tots tres encarregats de portar endavant sobre el terreny i

de les obres del pont de la mar de València el 1778, ARCINIEGA GARCÍA, L.: "Puentes de cantería en el Reino de Valencia de la Edad Moderna: construcción y polisemia", en *Lexicón*, 20 (2015) 21-33. Pericial pels clivells en un dels pilars del cimbori de la Seu de València el 1777, CORTÉS MESEGUER, L.: "La reforma neoclásica de la catedral de Valencia. Diseño y ejecución", en *Thesaurus Ecclesiae, Jornades sobre el patrimoni Cultural de l'església*. Xàtiva, 2016, pp. 67-91. Referències al seu fill BELSO DELGADO, M.: "José Esteve Bonet: apuntes sobre su estilo y su relación con artistas valencianos de su época", en *Summa Studiorum Sculptoricae*. Alacant, Diputació d'Alacant, 2019, p. 540. Relació amb l'arquitecte Miguel Fernández en BÉRCHEZ GÓMEZ, J.: "Miguel Fernández y el clasicismo cosmopolita en Valencia", en *Francisco Sabatini 1721-1797*. (Exposición Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, Centro Cultural Isabel de Farnesio, Aranjuez, octubre-diciembre 1993). Madrid: Electa ed., 1993, pp. 371-383.

¹¹ Doc. II. Agraïm a Victoria Durá, arxivera de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Fernando, que ens haja facilitat l'expedient d'entrada de Cubillas en aquesta institució.

¹² Doc. III.

a peu d'obra el projecte de l'arquitecte Miguel Fernández, que va vindre a substituir, per cert, un anterior de Vicente Gascó, que amb seguretat estaria molt més lligat a la tradició constructiva local, tenint en compte que en l'època de la planificació Gascó encara no havia iniciat la seua intensa relació amb les acadèmies. En 1770 ja concloses les obres es va encarregar al pintor Josep Vergara la decoració mural i alguns llenços que completaren l'ornament interior. Aquest pintor confessa haver rebut del prior del Temple, a través de Diego Cubillas, el preu d'alguns d'aquests llenços¹³. Aquest lliurament ens permet deduir l'intens paper de control de les obres i dels elements decoratius de l'església del Temple per part d'aquest mestre d'obres en la fase final del procés constructiu. Podem atribuir a Cubillas o a Gascó la presència de la cúpula de teules blaves vidriades en el creuer i també les que rematen amb ondulant perfil les dues torres de la façana, que, amb total seguretat no estarien en el projecte de Fernández.

L'expedient conservat en la Reial Acadèmia de San Fernando que provocà el seu nomenament com acadèmic, ens permet atribuir-li algunes obres més. En data indeterminada va ser el mestre d'obres d'un molí de blat de sis moles i de la presa d'aigua que li donava servei, així com de dues cases habitació tot ubicat al terme de Sueca, encàrrec del seu protector Miguel de Múzquiz¹⁴. Pel que sembla aquest personatge va adquirir diverses possessions, tant a Sagunt com a Sueca. És interessant assenyalar que el seu home de confiança al País Valencià va ser frey José Ramírez, prior de l'Orde del Temple, la seu de la qual, com ja hem vist, estava sent construïda per Cubillas. Sens dubte va ser el mateix José

Ramírez qui va proposar a Múzquiz encarregar a aquest arquitecte les construccions que pensava realitzar a Sueca i potser també les que va fer amb posterioritat a les seues possessions de Sagunt.

La recerca en els fons documentals de la Reial Acadèmia de Sant Carles de València¹⁵, ens ha permés comprovar que no fou nomenat mai acadèmic d'aquesta institució ni estigué lligat a ella en cap sentit, a banda d'aprovar-li algun projecte.

És possible que un tal Florenci Cubillas, pedripiquer que el 1793 té al seu càrrec les obres de pedreria que s'efectuen a la Universitat Literària de València, siga parent seu¹⁶.

LA CAPELLA DE SANT PERE D'ALCÁNTARA A VILA-REAL

El lligall de l'arxiu de la Reial Acadèmia de Sant Ferran menciona també una capella i el seu corresponent retaule entre les obres realitzades per Cubillas. Es tracta de la de sant Pere d'Alcántara en el convent del Roser (també anomenat de Sant Pasqual), pertanyent a l'orde de franciscans alcantarins i ubicat a Vila-real. Aquesta capella, desapareguda junt amb la totalitat del temple conventual a principis del mes d'agost del 1936, incendiat i enderrocat pedra a pedra per la FAI com a reacció al colp d'Estat del general Franco, era un dels espais més interessants de la segona meitat del segle XVIII a les terres del nord valencià i fins ara es desconeixia la seua autoria. Segons Traver es va posar la seua primera pedra el dia 24 de maig de 1764 i es va concloure el 17 d'agost de 1765, encara que el clergue es va equivocar i en realitat es referiria al 17 de juliol, ja que el pintor José Vergara co-

¹³ FAUS LOZANO, J.: *Op. cit.*, p. 203.

¹⁴ ROSAT CALATAYUD, L. M.: menciona aquesta infraestructura, així com l'ermita que l'acompanyava i l'autoria d'ambdues en "Los negocios en tierras valencianas de Miguel de Múzquiz y Goyeneche: secretario de Estado de hacienda en el reinado de Carlos III", en *Revista de Historia Moderna*, 36 (2018) 232-255.

¹⁵ Donem les gràcies una vegada més a Maria del Carmen Zuriaga, arxivera de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, per haver-nos facilitat l'accés a aquests documents.

¹⁶ ARABASCV, *Libro I de Acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800*, sig. 29, Junta del 30 de abril de 1793.

Fig. 2.- Església del convent de Sant Pasqual, amb la capella de sant Pere d'Alcántara a la dreta.

Fotografia: Sarthou Carreres.

mençarà a pintar la seua cúpula amb la mort de sant Pere d'Alcántara el dia 18 de juliol, acabant el seu treball el 28 d'agost del mateix any¹⁷. Es tractava d'un recinte oval, potser volent recordar la capella de planta circular dedicada al sant a la seua població natal, Arenas de San Pedro, començada alguns anys abans, també a iniciativa de frai Pedro Juan de Molina. Tenia entrada des de la pròpia església del convent, de les capelles laterals de la qual formava part. Tot i que Cubillas relata en el seu memoràndum que tant la capella com el seu retaule eren de pedres jaspis de variats matisos, creiem que es refereix només a l'interior. L'exterior apareix en les fotografies antigues pintat de blanc, en el mateix to que la resta de la façana lateral i és difícil assegurar els materials de què està constituït. Una finestra quadrada oberta en el centre del parament corbat donava llum a l'interior i l'estructura es trobava coronada per una cúpula de teules (blaves?) rematada per un pitxer. Del retaule només queden dos dels seus capitells jònics, de marbre blanc i accentuat to clàssic, encara que es va salvar, gràcies a la intervenció de la Junta de Confiscació i Protecció del Patrimoni Artístic, l'escultura del titular que el presidia, obra d'Ig-

nacio Vergara. El seu germà José va ser també l'encarregat de completar la decoració interior, pintant els dos grans llenços de les parets laterals, representant la Comunió de santa Teresa de mans de sant Pere d'Alcántara i san Pere d'Alcántara servit per Jesús, el llenç que cobria el nínxol de l'altar amb l'extasi del titular i la volta de la cúpula, on es representava la mort del reformador.

En aquesta capella Cubillas combinarà la tradició valenciana, a la qual es deu el cobriment de teules (blaves?) de la seua cúpula, com ja havia fet en la pròpia cúpula i els campanars de l'església del Temple i el cosmopolitisme del seu retaule de gispis. Al respecte cal recordar que en la dècada dels seixanta del segle XVIII els Ochando i altres escultors estaven omplint d'aparatosos retaules rococó fets en fusta les esglésies de la contornada, material que perdurarà entre nosaltres pràcticament fins a finals del segle XVIII, si bé adaptat als postulats academicistes, sense fer massa cas de les reials ordres que impedié utilitzar la fusta com a material base.

Frai Pedro Juan de Molina (Onil, 1697- Vila-real, 1775) fou dues vegades general de l'orde, la primera entre el 1750 i el 1756 i la segona en-

¹⁷ TRAVER GARCÍA, B.: "Efemérides de Villarreal", en *Semanario Villarreal* (1935) 61 i 81.

tre el 1762 i el 1768. Convocà el capítol general on havia de deixar el càrrec a València, amb la intenció de retirar-se després al proper convent de Sant Pasqual de Vila-real, on viuria els darrers set anys de la seua vida, sent soterrat primer a l'entrada del cambril de la capella de Sant Pasqual i després a l'entrada de la pròpia capella des de la nau del temple. Quan va arribar-hi, la capella de sant Pere d'Alcàntara ja feia tres anys que estava acabada, però se li atribueix la iniciativa d'afegir una crugia a l'església del convent, per tal de situar-hi el cor elevat, i de construir una nova façana, la qual presentava un remat mixtilini en la línia del que s'estilava a les comarques castellonenques en la segona meitat del segle XVIII.

Resulta d'interés plantejar-se el perquè d'haver triat Diego Cubillas com a arquitecte d'aquesta capella vila-realenca, quan existien prestigiosos mestres d'obres per la zona i, de fet, és poc probable que l'altra iniciativa arquitectònica del pare Molina, la nova façana amb el seu remat mixtilini, fora feta per Cubillas, qui aplicava severos plantejaments classicistes i cosmopolites en l'obra del convent i església del Temple i no estava immers en l'ambient constructiu castellonenc, en el qual és freqüent aquesta manera de rematar imafrents de temples. És possible que Diego Cubillas fóra recomanat pels Vergara a frai Pedro Juan de Molina, a través de Francisco a qui havia encarregat l'escultura de Sant Pere d'Alcàntara per situar-la en un dels nínxols de la basílica de Sant Pere de Roma durant el seu primer generalat, però també s'hauria de tindre en compte que el pare Molina quan encomana la capella de Sant Pere d'Alcàntara per al convent de Vila-real vivia al convent de Sant Francesc de Madrid, des d'on el 1766 escriurà una obra exhortant tots els membres de l'orde a complir i fer complir amb els tributs a la hisenda reial. Les seues excel·lents relacions amb la cort el degueren fer conèixer i tractar Múzquiz sense cap dubte i bé va poder ser aquest o el comte

d'Aranda, tan lligat al convent de sant Pasqual de Vila-real, els qui li recomanaren el nom de Cubillas que en l'època portava endavant el principal projecte de la casa reial a València, el convent i església del Temple. Per tindre entrada franca a la cort madrilenya Molina hauria tingut prou amb el seu generalat, però, a més a més, està el seu càrrec de teòleg de sa majestat catòlica en la Real Junta de la Inmaculada Concepción, institució creada el 1652 per defensar aquest dogma i que en 1779 s'integrarà en la Real Ordre de Carles III. (Fig. 3)

Fig. 3.- Frai Pedro Juan de Molina cap al 1760, Arxiu del Col·legi del Patriarca, València.

Resulta interessant observar com tots els encàrrecs de Cubillas documentats per ara en aquesta primera època de la seua activitat professional,

tenen relació amb la pròpia monarquia o amb personatges pròxims a ella. Ja en la segona època tenim documentada la seua intervenció en algunes esglésies dels bisbats de Sogorb i d'Oriola que ara comentarem.

UN PROJECTE D'ESGLÉSIA

La sol·licitud a la Reial Acadèmia de San Fernando d'algun tipus de nomenament anava acompanyada de dos plànols, el de la planta i el de l'alçat, d'una església. Aquestos plànols no s'han pogut localitzar, però comptem amb la seua descripció que farà l'escrivà Vicent Cabanilles en un document donant fe, que havia d'incorporar-se a la sol·licitud formal de Cubillas¹⁸.

Segons aquest document havia dissenyat un temple de tres naus, amb la central el doble d'ampla que les laterals, i en aquestes tres capelles a cadascuna. El creuer estava coronat per cúpula amb llanterna i l'absis presentava una girola on s'allotjaven vuit capelles més.

Perdudes les imatges, és difícil elaborar judicis definitius, però d'entrada sembla que l'esquema compositiu s'integra perfectament en el context arquitectònic valencià de l'època, exceptuant la girola. En tot cas, caldrà observar que les úniques esglésies amb girola de la ciutat de València, Santa Caterina i la pròpia Seu, ambdues del segle XIII, estaven immerses en aquesta època en un debat sobre la seua reforma i adequació als estils de moda. Santa Caterina, de fet, havia començat aquesta reforma en 1740 i la concluria el 1785, seguint les directrius de Felip Rubio i amb la participació de Cubillas en el púlpit, mentre que la Seu començaria la seua reforma el 1774, dirigida en aquesta ocasió per Antoni Gilabert. A tall d'hipòtesi és possible que Cubillas se sentira partícep d'aquest ambient i volgués aportar les seues idees, agarrant com a

inspiració aquestos temples. El ben cert és que per als temples que realment es van portar a la pràctica, Gaibiel i Navaixes, la girola quedà en l'oblit, conservant-se, així sí, l'essència de la resta de paràmetres arquitectònics.

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE GAIBIEL

Els plànols de les esglésies de Gaibiel i Navaixes es deguen encarregar alhora i ja estarien fets el 22 de setembre del 1791, perquè en aquesta data el que era rector d'ambdues parròquies els envià a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles¹⁹.

El primer historiador de l'art a aproximar aquest temple a la labor de Diego Cubillas serà Joaquín Bérchez, qui relata concisament: "Por otra parte Diego Cubillas, muy vinculado a Fernández, demuestra numerosos préstamos compositivos de la (iglesia) de Sot de Ferrer, en la reedificación y ensanche de la iglesia de Gaibiel, del obispado de Segorbe, cuyos planos fueron aprobados "con cierta limitación" en junta de comisión de arquitectura de la Academia de San Carlos del 7 de noviembre de 1791"²⁰. (Fig. 4 y Fig. 5)

A nosaltres ens agradaria ampliar el relat dels fets, perquè posa en evidència el xoc entre la planificació abstracta del taller del mestre d'obres i la dura realitat de l'escassetat de mitjans per portar-la a la pràctica. Així a principis d'octubre de 1791 el rector de Gaibiel envià a l'Acadèmia de Sant Carles els plànols realitzats per Cubillas per a "extender" la fàbrica de la seua parroquial. Seran rebutjats per faltar la façana, el campanar, l'òrgan, cor i altres requisits que jutja indispensables la Comissió d'Arquitectura²¹. L'Ajuntament i el clergat local reaccionen i envien una carta demanant que es conserven la façana i el campanar, per ser obra

¹⁹ Doc. V.

²⁰ BÉRCHÉZ, J.: "La renovación ilustrada de la Catedral de Segorbe. Del obispo Alonso Cano al arquitecto Vicente Gascó". València, Fundació La Llum de les Imatges, 2001.

²¹ Doc. VII.

Fig. 4.- Església de Gaibiel.
Fotografia del autor.

Fig. 5.- Església de Gaibiel.
Fotografia: Direcció General de Patrimoni,
Generalitat Valenciana.

sòlida i ser el veïnat qui ha de sufragar amb el seu treball i almoines la nova construcció. També que es conserven els altars, en especial el major dedicat a sant Pere apòstol.

A finals d'octubre del 1791 l'Ajuntament de la vila enviarà novament els plànols de l'església

que pensaven edificar, una vegada rectificats. No sabem quin seria l'abast d'aquesta rectificació, ja que ambdós projectes es troben en parador desconegut. En tot cas sembla ser que almenys la façana va haver de conservar-se, ja que resulta difícil concebre que un arquitecte acadèmicis-

ta com ara Cubillas i en una data tan avançada, rematara la seua proposta d'immafront amb l'acabament mixtilini que veiem avui. Aquest acabament mixtilini, de moguts perfils barrocs, serà el propi de l'arquitectura vernacle de les comarques septentrionals del País Valencià fins a la incorporació de les directrius academicistes en les dues últimes dècades del segle XVIII. De fet l'últim edifici en què veiem la seua utilització és l'església del convent servita de Montán, acabada en 1790. De manera més discreta i un tant ambigua apareixerà també en la portada de l'església de Suera, que va ser conclosa el 1797, però el projecte de la qual és molt anterior. Tampoc pareix que s'arribara a substituir el campanar de Gaibiel, perquè el que ara podem contemplar respon a una tipologia molt estesa tot al llarg de les comarques castellonenques des de finals del segle XVII fins a l'adveniment de l'academicisme. Els arquitectes acadèmics preferiran altres tipologies a l'hora d'enfrontar-se a aquests elements, com podem comprovar en els campanars del Temple de València i en els de Sot de Ferrer, Altura, Cabanes o en el ja més tardà de les Coves de Vinromà. Dit açò, és molt possible que s'hi afegira el doble cos del remat, com s'indica en el document que aportem, constituït per una base amb contraforts en diagonal, foradats per arcs de mig punt i una llanterna al cim amb quatre obertures del mateix tipus i una teuladeta de teules blaves envernissades i radis en blanc que fa joc amb la cúpula.

Aquests plànols seran examinats per la Junta del dia 7 de novembre del mateix any 1791, donant el vistiplau definitiu amb l'observació que s'havia de fer més fondo el presbiteri.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE NAVAIXES

En aquesta construcció l'arquitecte es mostra íntimament deutor de la concepció de l'arqui-

tectura que tenia Vicente Gascó i més lligat que mai a les maneres i peculiaritats de l'àmbit academicista valencià. De fet són més que evidents els préstecs agarrats de la Seu de Sagor, pràcticament coetània en la seua construcció o almenys en el seu projecte, com bé va assenyalar en el seu moment Montolio Torán, qui dedica a l'església de Navaixes un extens i documentat estudi²². Però aquest investigador atribueix el projecte a Francisco Marzo, Mariano Listerri i Manuel Martínez, que al nostre entendre serien més aviat els que van desenvolupar a peu d'obra el projecte aprovat de Cubillas.

Presenta una nau i capelles entre els contraforts comunicades entre si, conformant tres crugies. Té creuer i volta de canó amb llunetes. Encimbellada el conjunt una cúpula de teules àrabs envernissades de blau i amb radis en blanc, situada sobre elevat tambor circular amb vuit finestres allindades. La façana és un mur rectangular amb parells de pilastres adossades als extrems. Les de la part de l'esquerra serveixen de base al campanar, quadrangular i de rajola vista. És possible que estiguera previst un altre campanar a la part de la dreta en el projecte original. La portada és posterior i de tipus nínxol amb pilastres i retropilastres acanalades escortant un va allindat i sostenint arquiteau i un frontó partit, en el què s'allotja un nínxol entre aletons de tornapunes, amb arc de mig punt i frontó triangular sobre permòdols, amb un cabut d'àngel.

El dia 6 de novembre de 1791 els regidors de la població de Navaixes s'adrecen a la Reial Acadèmia de Sant Carles per a sol·licitar uns plànols que permeteren eixamplar l'església existent, salvant la façana i el campanar, com ja havia reclamat també el Consell de la vila de Gaibiel respecte a la seua església. (Fig. 6 i Fig. 7)

En Junta corresponent al dia 22 de novembre de 1791 es torna a tractar el tema, posant unes con-

²² MONTOLÍO TORÁN, D.; VAÑÓ RÁNDIGA, P.: "Luz", en *Papeles de Navajas*, 3 (2011); RODRÍGUEZ CULEBRAS, R., atribueix el projecte a Mariano Listerri en el catàleg *La Llum de les Imatges-Sagor*. València, Generalitat Valenciana, 2002, p. 193.

²³ Doc. VIII.

Fig. 6.- Església de Navaixes.
Fotografia: Clotxa Produccions
Audiovisuals.

Fig. 7.- Església de Navaixes.
Fotografia:
Clotxa Produccions Audiovisuals.

dicions als plànols elaborats per Diego Cubillas. Demana que es varien i es renuncie a aprofitar l'obra preexistent, fonamentalment els pilars interiors, derrocant-se l'obra anterior i aportant nous plànols²³. Amb data 1 de desembre de 1791 l'Ajuntament i clergat envien una carta a la Reial Acadèmia, en la què manifesten que malgrat acceptar les directrius de la institució pel que fa al derrocament dels vells "postes" interiors, convé mantindre la façana i el campanar. L'Acadèmia al final accepta pel que fa al campanar, demanant els plànols de la façana i manant que el presbiteri fora cinc pams més profund perquè tinguera la indispensable capacitat. En la Comissió del dia 9 de desembre de 1791 s'aprovaran els nous i definitius plànols per a aquest temple, presentats pel mateix Diego Cubillas i ara desapareguts²⁴.

La referència als pilars i "postes" interiors ens fa pensar que el projecte inicial tal vegada seria el d'una església columnària de planta de saló, encara que ignorem el nom del mestre d'obres que el va dibuixar.

EL TABERNACLE DE L'ESGLÉSIA DE SANT JAUME D'ORIOLA

En la reunió de la Comissió d'Arquitectura del dia 6 de setembre de 1793 s'aprova el disseny d'un tabernacle per a la parròquia de Sant Jaume d'Oriola, presentat per Diego Cubillas²⁵. Constitueix la seua darrera obra coneguda per ara i en realitat no sabem si va ser portada a la pràctica. De fet l'únic tabernacle que avui és conserva a l'església oriolana, el que presideix l'altar principal, és obra atribuïda a l'arquitecte

te i pedrapiquer Bernardino Rippa, qui, segons s'afirma, el faria entre 1786 i 1795²⁶.

Perdut el retaule de la capella de sant Pere d'Alcàntara de Vila-real esdevé difícil establir la manera d'idear Cubillas aquestos elements i no gosem pronunciar-nos sobre l'autoria definitiva de l'obra que avui podem contemplar a l'església, si be podríem apuntar que els seus estilemes formals semblen situar-lo en la dècada dels setanta o vuitanta del segle XVIII i corresponen a una fase anterior a la cultura acadèmica més depurada, la que se situa en la darrera dècada d'aquest segle i en concret resultarien estranys en un projecte del 1793 a l'àmbit valencià. Més encara en algú que coneix de primera mà el tabernacle de l'església del Temple de València. Per veure quina tipologia de tabernacle és la comunament acceptada a l'àmbit acadèmic valencià convé fixar-se en el que va dissenyar Cristóbal Sales per a l'ermita de Loreto de la Codoñera²⁷, molt pròxim en el temps al d'Oriola, però molt allunyat quant a plantejaments estètics. Convindrà esperar l'aparició de nous documents que ens ajuden a esbrinar de forma definitiva l'autoria d'aquesta obra, amb la seguretat, això sí, que va existir una proposta de Cubillas per a ella, convenientment aprovada per la Reial Acadèmia i ara perduda. (Fig 8)

CONCLUSIONS

No dubtem a afirmar que Vicente Gascó i Diego Cubillas, juntament amb Vicente Marzo i Bartolomé Ribelles (València, 1743-1795)²⁸, seran els grans protagonistes de l'arquitectura academicista de l'últim terç del segle XVIII a

²⁴ Doc. IX.

²⁵ Doc. X.

²⁶ MELENDREAS GIMENO, J.L.: "El arquitecto y maestro lapidario Bernardino Rippa sus trabajos para las iglesias de Orihuela", en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 68, 3 (1992), 351-367.

²⁷ BÉRCHEZ, J.; CORELL, V.: *Catálogo de diseños de arquitectura de la Real Academia de BBAA. de San Carlos de Valencia (1768-1846)*. València, Col·legi Oficial d'Arquitectes de València i Murcia, Xarait ed, 1981, p. 328.

²⁸ ALDEA HERNÁNDEZ, A.: "El arquitecto Bartolomé Ribelles", en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 79, 2 (2003), 683-694. Ribelles actuarà a les esglésies de Cabanes, les Coves de Vinromà i Vila-real i al pont Nou d'aquesta última vila.

Fig. 8.- Baldaquí de l'església de Sant Jaume, Oriola. Fotografia: Oficina de Turisme.

les comarques septentrionals del País Valencià. Col·laboradors en algunes actuacions, com ara Gascó i Cubillas en l'església del Temple i Gascó i Ribelles en la revisió de certes obres realitzades al Convent de la Corona de València²⁹, tots quatre sabran adaptar la seua pràctica constructiva al nou concepte de l'arquitectura com a tècnica bàsica independitzada de l'ornamentació i d'escultors, pintors i decoradors i també a les rígides normes emanades de la cort i transmeses a través de les acadèmies. La

seua presència a les comarques valencianes del nord suposarà l'aplicació de la norma acadèmica sense clivells, basada bàsicament en el tardobarroc i el classicisme vuitcentista romà amb algunes referències franceses i obligarà a la desaparició de models de llarga tradició i àmplia acceptació, com ara les esglésies columnàries de planta de saló, i d'altres procedents de la variada tractadística dels segles XVI, XVII i XVIII, així com de la pràctica tradicional dels obrers de vila transmesa als tallers familiars i els gre-

²⁹ Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles (ARABASCV). *Libro I de Acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800*, sig. 29, Junta 23 de 9 de 1792.

mis que en l'època ja havien absorvit l'experiència dels novadors i apreciaven el virtuosisme de l'estereotomia, sent ara substituïts per les aules acadèmiques i l'educació reglada. El cant de cigne d'aquest sistema serà l'aprovació pel rei dels estatuts del gremi de manobres i picapedrers de Castelló el 1774³⁰, pocs anys abans que les pragmàtiques reials del 1777 i 1784 cediren tot el poder a les acadèmies.

DOCUMENTS

Doc. I

4/6/1768

Expedient Diego Cubillas. Lligall 1-43-1

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando

En la ciudad de Valencia a los dos días del mes de junio del año mil setecientos sesenta y ocho estando en la casa de Abitacion de Diego Cubillas Maestro Cantero Vecino de esta dicha ciudad a quien doy fe conosco y el qual ante mi el escrivano y testigos infraescritos, exhibio y puso de manifesto un Pliego de Papel al parecer de Marquilla en el que se vehia y estaba trabasada una Planta o Diseño y Perfil de Yglesia claustral de tres naves que la principal según la arquitectura Dimencion tiene de Ancha quarenta y quatro Palmos y la de los Lados veinte y dos Palmos tambien de ancho cada de ellas con su Portico y tres Capillas por lado, crusero y ocho capillas que ruedan todo el presbiterio. Y en dicho Presbiterio ai seis ventanas o ninchos que salen al Claustal. Al lado de dicha Planta está levantado el Perfil según la misma Planta de orden corintia en una media

Naranja y Linterna, según que así explicó el dicho Cubillas la mencionada Planta segun la delineacion y lo figurado que en dicho Papel se veia, todo trabaxado y delineado por el mismo Cubillas según dixo y aseguró de todo lo qual merequirio ami el escrivano le recibiera escritu-

ra publica asi para perpetua memoria como para los fines y efectos que mas y mejor en justicia (...) aprovecharle puedan y devan, la que por mi dicho Escrivano le fue recibida en el para-xe, mes y año referidos. Y el sobredicho Diego Cubillas Maestro Cantero requirente lo firmo siendo presentes por testigos Lorenzo Phelipo y Pedro Lanzuela oficiales canteros de la misma ciudad de Valencia Vezinos y moradores= Diego Cubillas=antemi Vicente Cabanilles (...).

Doc. II

8/6/1768

Expedient Diego Cubillas. Lligall 1-43-1

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando

Exmo. Sor.

Dn. Diego Cubillas, vezno. De la ciudd de Valencia a A.L.D. de V. C. expone que aviendose dedicado a la Facultad de Arquitectura y recibido el titulo de Maestro en el Gremio de Canteros de esta ciudad la esta exerciendo por espacio de veinte y siete años, haciendo varias obras como son un molino de pan moler de seis muelas corrientes en el termino de la villa de Zueca de este reino y la Presa para coger el agua que necesita el mismo Molino en el caudaloso rio de Jucar; dos casas de havitacion mui capaces sitas en el expresado termino de Zueca propio todo del Illmo. Sor. Don Miguel de Muzquiz, Secretario de S.M. de estado y del Despacho universal de Hacienda: una Capilla con su retablo mui magnifico, fabricada asi Capilla como retablo, de piedras jazpez de varios matices para Sn. Pedro de Alcantara, en el Convento de Nra. Sra. del Rosario de la Orden del Sor. Sn Franco sito en Villa Real de este mismo Reyno, a expensas del Reverendísimo P. F. Pedro de Molina, General que entonces era de la expresada Orden y al presente está continuando la Fabrica que empezó del Real Convento, Colegio e Igle-

³⁰ BAUTISTA I GARCÍA, J.D.: "Documents per a la història de l'art en els protocols de l'Arxiu Històric Provincial de Castelló", en *Estudis Castellonencs*, 9 (2000-2002) 481.

sia de la religion de Montesa de esta ciudad, aviendo quedado en las referidas obras con el desempeño qe es notorio y deseando el supte. incorporarse en esta Rl. Academia de Sn. Fernando, hace presente los planes de una Yglesia con su perfil y corte delineados por el que expone, según resulta del testimonio de Vicente Cabanilles, esno. Rl., por todo lo qual Supca a V.C. que teniendo presentes dhos. Planos y todo lo que lleva expuesto se sirva admitirle por uno de los Yndividuos de esta Rl. Academia como todo lo espera recibir por mnd. de V. Exa. Valencia y Junio 8 de 1768.
Diego Cubillas.

Doc. III

20/7/1768

Expedient Diego Cubillas. Lligall 1-43-1
Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Ferran

Exmo señor

Muy sr mio: paso a manos de v.e. el mem.l y diseños de dn Diego Cuvillas en qe solicita asociarse a la Rl Academia de San Fernando. Aunque estos dibuxos no estan hechos con aquellas proligidad y limpieza que sin duda conseguiria si hubiese estudiado en la Academia, sin envargo la inteligencia,

el talento y el acierto del Pretend. es notorio lo tiene acreditado con Ynsignes obras de toda especie y Yo tengo propia experiencia de algunas que le haran famoso. Actualmente dirige la del Convento del Temple. Yo deseo que se premie su merito: Y sabiendo la justificacion con que la Academia lo

atiende y distingue ocurro a ella pr. Medio de v.e. rogandole que favorezca de este mi recomendado con aquella graduacion de que lo considere digno.

Repitome a la disposicion de v.e. muy deseoso de servirle y de que ntro sr. le gue ms as Madrid a 20 de julio de 1768 Miquel de Muzquiz

Exmo Sr. Marqués de Sarria.

Doc. IV

4/7/1791

Libro I de acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800, sig. 29.

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Hizo presente el expresado Don Vicente la Relación, cálculos y proiector que ha echo de el estado actual y metodo con que deverá seguirse la Obra del Acueducto que se está ejecutando en la Villa de Bexis, para que por la Junta se estimasen sus trabajos, juntamente con siete días que a empleado, en

hida vuelta y mansión en dicha Villa a practicar el reconocimiento, y se acordo su valor segun el mas regulado precio en setenta y seis libras moneda corriente

Doc. V

22/9/1791

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Cartas

62-1/40-1A

Gaibiel y Sete. 22 de 91

Mi amo. Dn. Joaquin: se han dispuesto las cosas en terminos que el correo no da mas lugar que para decirle que entregarán a usd. los dos Planos de las iglesias Gaibiel y Navaxas, y que usd se sirva darles curso paraque se despachen con la vriedad que deseamos. Si huviese que pagar algo en el

Despacho satisfagalo usd. Que yo respondo por ambos Planos.

A quien se ha de hablar es el secretario Dn. Mariano Ferrer, mamorias y mandar a su aff y servr Dr. Sebastian.

Doc. VI

6/II/1791

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Cartas

62-1/41-1

El Ayuntamiento del Lugar de Navajas juntamente con el cura parroco y demás electos nombrados para la obra de la Yglesia hacen presente a los ssrs. de la Junta de comision de la rl. Academia de Sn. Carlos de la ciudad de Valencia, qe por ser la Yglesia actual qe. en el dia tienen tan pequeña y reducida que apenas cabe la mitad de las gentes del Pueblo en las funciones qe. en ella se celebran, de comun consentimiento de todos los vecinos de dho. Pueblo y de Limosnas que han prometido obligandose a poner al pie de la obra los Materiales que se ofrecieron para alargar y ensanchar dha. Yglesia en lo que permite el terreno, presentan los Planos que para ello se han levantado, a fin de que los Ssrs. De la expresada Junta de comision tengan a bien dar su aprobación para poder pasar a la execucion de la mencionada obra tan necesaria a este Pueblo; Y assimismo hazen presente a dha. Junta qe. la fachada y campanario podrá servir la que en el dia tenemos por ser obra solida como tambien los retablos de qe. esta provista dha. Yglesia que son proporcionados.

Los titulos y persona a quien esta dedicada la sobredha. Yglesia es Ntra. Sra. de la Luz qe. es cuanto se ofrece a hacer presente a dha. Junta y por la verdad firmaron los señores de dixerón saber en Navajas a seis de Nbre. de 1791.

Doc VII

7/II/1791

Libro I de acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800, sig. 29.

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

El Ayuntamiento de la Villa de Gaibiel, obispado de Segorbe, y juntamente su Cura párroco,

don Antonio Sebastián y Luz, presentaron a la Junta los Planos para la Redificacion y ensanche de su Yglesia firmados por Diego Cubillas, como tambien el proieto para su fabrica y en vista de todo acuerdo la Junta que se apruevan todos los Planos y proieto, a exsepción de el de la fachada y campanario, pues aunque uno y otro se halla echo y con la solidez necesaria y se debe aprovechar, debe decorarse la fachada para que corresponda a la obra interior del Templo y tenga a lo menos aquella dessensia presisa a la Casa de Dios y el campanario mejorar el remate pues en nada corresponde a la media naranja proyectada y echo se devuelva a la Junta para su examen.

Se pidio igualmente se tasaran los insinuados planos, se consideró su valor el de cien pesos moneda corriente siendo de la obligacion de el expresado Profesor el hacer la nueva decoracion de la fachada como queda acordado.

Doc. VIII

22/II/1791

Libro I de acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800, sig. 29.

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Di cuenta de un Memorial del Ayuntamiento del Lugar de Navajas juntamente con su cura parroco, acompañando unos Planos y proieto para el nuevo ensanche que piensan hacer en la Ig.^a de dicho Lugar firmados por Diego Cubillas, ya haviendose examinado conforme corresponde se acordó: que respecto a ser muy poca la porcion de la obra actual que se aprovecha, y a que por lo mismo a de ser muy costosa la union de la obra nueva con la vieja, y expuesta precisamente a quebrantos, de forma que lexos de aorrarse el gasto le aumentara, y a que por esta sujecion resulta el plan de la obra con menos perfeccion de la que deveria ser y podria, si toda la Obra actual se demoliese, pues el presviterio es sumamente reducido e incapaz de que en el se celebren las funciones de el culto Divino con

el desaogo y decoro correspondiente; debe demolerse toda la obra actual, hacer nuevos diseños en quienes se de a todas las partes del templo las proporciones y desaogo que se requiere presentando igualmente el aspecto exterior de la fachada.

Doc. IX

9/12/1791

Libro I de acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800, sig. 29.

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Hice presente un Memorial de el Alcalde, Regidores, Diputados, Sindicos y cura Parroco del Lugar de Navajas acompañando los planos que en la Junta antecedente se presentaron hallanandose desde luego a demoler los Postes interiores como se mandó, y que se dejase la fachada y campanario, por ser obras solidas y en vista de la nueva suplica se acordo que respecto a que la Junta en su anterior deliberacion no ha dicho que se hiciera nueva fachada y campanario, si solo que se presentase el diseño de la fachada entendiendose de la actual ya que en lo que respecta a la demolicion de los Postes esta conforme el Gobierno del lugar, solo resta el mayor fondo que debe tener el Presviterio el cual deverá ser por lo menos cinco palmos mas profundo para que tenga la indispensable capacidad, aun que sea por el medio de dejar las obras de las sacristías en el mismo ser y estado que el plan manifiesta en cuyas precisas condiciones se aprueban dichos planos.

Doc. X

6/9/1793

Libro I de acuerdos en limpio de las juntas de Comisión de Arquitectura desde el año 1790 hasta 1800, sig. 29.

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Don Ramon Marti beneficiado del Rvdo Clero dela Proquial Yglesia de Santiago de la ciudad de Origuella presento un diseño para un nuevo tabernaculo que en dha Yglesia se piensa construir firmado este y su proieto por Diego Cubillas cuya obra presentaba con motivo de los poderes que

a esse efecto tenia de los señores de la Rl. Junta de fabrica de dicha Yga. Con el fin de que se sensurasen por la Junta y en su vista, haviendose examinado con la atencion debida de unanime parecer de todos se acordo aprobarle en todas sus partes.